

XVII. Yüzyıl Halep'te Bir Osmanlı Vakfı: Şaban Ağa Külliyesi

Hasan Hüseyin ADALIOĞLU*

ÖZET

Şaban Ağa Vakfı, 17. yüzyılda Halep'te muhassıl-ı emvâllik yapan bir Osmanlı devlet adamı tarafından kurulmuştur. Halep, Osmanlı idaresine girdikten sonra, şehrin imarı için birçok devlet adamı vakıflar ve hayır kurumları yaptırmışlardır. Şaban Ağa vakfı da 17. yüzyılın sonlarına doğru Ramazan 1088 / Ekim-Kasım 1677 yılında Halep'te Ferafire denilen semtte cami, medrese ve mektep olarak kurulmuştur.

Şaban Ağa Vakfı ile ilgili kayıtları 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar belgelerden takip edebilmekteyiz. 17. yüzyılda kurulan vakfın, sonraki asırlardaki mütevellileri vâkıfın soyundan gelen kişilerdir. Bu yüzden Şaban Ağa Vakfı, belgelerden anlaşılacağı üzere bir aile vakfidir. El-Gazzî, Halep medreseleri ile ilgili yazdığı kitapta (1991), Şaban Ağa Medresesi'nin, Haleb'in şu andaki Riyaziye Medresesi'nden sonra en mamur medresesi olduğunu, ifade etmektedir. Günümüzde Şabaniye Medresesi'nin de içinde bulunduğu vakıf binaları (Mescid, Mektep) faal durumdadır.

Anahtar Kelimeler: *Halep, Şaban Ağa Vakfı, Vakıf, Osmanlı, XVII. Yüzyıl, Medrese*

An Ottoman Waqf in Aleppo in the 17th Century: Shaban Agha Religious Complex

ABSTRACT

The waqf of Shaban Agha was founded by an Ottoman statesman functioning as a sort of tax collector (muhassıl-ı emvâl) in Aleppo in the 17th century. After Aleppo came under Ottoman rule, many statesmen founded waqfs and charitable institutions for the reconstruction of the city. One of them, Shaban Agha waqf was founded towards the end of the 17th century on October 1677 (on Ramadhan 1088, A.H.) in the "ferafire" district of Aleppo as a religious complex consisting of a mosque and two schools (a madrasah and a mekteb).

The registers about the waqf can be traced back to the second half of the 19th century. The waqf itself, as it was revealed by the waqf instructions (waqfiye), was a family waqf. When we look at the waqf trustees of post-seventeenth century, they usually appear to be descendents of Shaban Agha. According to El-Gazzî, the author of the book written on the madrasahs in Aleppo,(1911), the Madrasah of Shaban Agha was second to the Riyaziyah Madrasah in the city in prosperity and flourishing. Today, the buildings and the facilities of the waqf, including that of the Shabaniye Madrasah (masdjid and mekteb), are still active..

Key words: *Aleppo, Shaban Agha, Waqf, Ottoman, 17th century, Madrasah*

* Doç.Dr., *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. hbadali@ogu.edu.tr*

Giriş

Halep, Yavuz Sultan Selim'in Ağustos 1516 yılındaki *Merc-i Dâbük* savaşı sonrasında Memlûklü idaresinden çıkarak Osmanlı idaresine girdi.¹ Şehir, Osmanlı hakimiyetine geçtikten kısa bir süre sonra Şam Beylerbeyliği'ne bağlı bir sancak olarak teşkilatlandırıldı. Osmanlı idaresindeki Halep, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hem ticari yönden hem de imar yönünden gelişmesini sürdürdü. Coğrafi keşifler sonucu ticaret yollarının Akdeniz'den Okyanus'a kaydığı bir dönemde bile Halep pazarı bu durumdan fazla etkilenmemiş, 16. yüzyılın sonlarına doğru Hürmüz ve Basra yolu ile gelen Hint malları, pamuklu dokuma ithalatı ve İran ipeği sayesinde, ticaret daha da gelişmişti.²

Halep, bu yüzyılın ikinci yarısında görülen ticari gelişmeye paralel olarak, imar faaliyetleri yönünden de gelişmiştir. Şehir büyümüş ve Osmanlı idarecileri tarafından dört büyük külliye inşa ettirilmiştir. Bunlardan ilki, Halep valilerinden Hüsrev Paşa'nın 1544 yılında yaptırdığı imarettir ki, cami ile birlikte dört veya beş hektarlık bir alanı kaplamakta ve iş hanları ile pek çok dükkanı ihtiva etmekteydi. İkinci önemli yapı ise 1555'de Âdiliye Camii etrafında Dukakin-zâde Mehmed Paşa'nın yaptırdığı külliye idi. Bu külliye 4 çarşı ve üç büyük handan oluşuyor ve toplam üç hektarlık bir alanı kaplıyordu. Üçüncü önemli yapı 1574'te yapılan İbrahim Han-zâde Mehmed Paşa külliyesi idi. Toplam alanı 8 bin metrekare olup, Gümrük Han'ı ile içinde 344 dükkan bulunan iki çarşısı ihtiva ediyordu. Halep'te 16. yüzyılda yaptırılan son önemli eser ise, 1583'te Behram Paşa'nın inşa ettirdiği kendi adıyla anılan Behram Paşa külliyesidir. Bir cami, mektep, sebil, çarşı ve bir kaysâriyyeden oluşan bu yapı da Halep'in sosyo-ekonomik yaşamına önemli katkı sağlamıştır.³ Osmanlı idaresi altındaki Halep'te başlayan imar faaliyetleri 17. yüzyılda da artarak devam etti. Şehrin etrafında yeni yerleşim birimleri ve yeni semtler oluştu. İşte bizim üzerinde durduğumuz Şaban Ağa vakfı 17. yüzyılın sonlarına doğru Ferafire⁴ denilen muhitte cami, medrese ve mektep olarak kuruldu.⁵ Halep şehrinde mahalleler merkezdeki kaleden itibaren halkalar şeklinde yayılıyor ve merkeze yakın bölgelerde daha ziyade zengin tüccarların evleri, merkezden uzaklaştıkça ise halk mahalleleri kendini gösteriyordu. Halep'in en zengin mahalleleri zengin tüccarların ikamet ettiği, büyük konakların yer aldığı Süveykatü'l-Âli, Seffahiye ve Ferafire idi.⁶

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi İstanbul'un Fetbinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, TTK., 4. Baskı, Ankara 1983, c. II, s. 286.

² Enver Çakar, 17. *Yüzyılda Halep Eyaleti ve Türkmenler*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları:13, Elazığ 2006, s. 36-37.

³ Andre Raymond, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, Çeviren Ali Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995, s. 156-157; Edhem Eldem-Daniel Goffman-Bruce Masters, *Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul*, Çeviri: Sermet Yalçın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 29; J. Sauvaget, "Halep" *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, c. V/1, s. 122; Meryem Kaçan Erdoğan, "XVI. Yüzyılda Halep'te Bir Osmanlı Vakfı: Behram Paşa Külliyesi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, KOC.AV, sayı 22, s. 1-26, İstanbul 2010.

⁴ Ferafire;17. yüzyılda (1678) 147 hane ve iki kaysariyenin bulunduğu orta halli bir mahalle olan bu semt, 1884- 1885'te 1105 haneden oluşuyordu ve yalnızca Müslümanların ikamet ettiği, zengin bir muhit idi. Bkz. E. Çakar, *age.*, s. 90, 96, 101, 139, 149 ; Hilmi Bayraktar, XIX. Yüzyılda Halep Eyaleti'nin İktisadi Vaziyeti, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayını, Elazığ 2004, s. 28.

⁵ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 512, Sıra No, 488, s. 288.*

⁶ E. Çakar, *age.*, s. 90.

Vakfın Kurucusu Şaban Ağa ve Vakfın Niteliği

Şaban Ağa'nın hayatı hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Yalnızca babasının adının Ahmet Ağa olduğu, kendisinin de babası gibi hayırsever bir kişi olduğu ve 17. yüzyılda Halep'te muhassıl-ı emvâlik yaptığını biliyoruz.⁷ Ramazan 1088 / Ekim-Kasım 1677 yılında Halep'de kurduğu vakfın mütevellisi olarak vakfı faaliyete geçirmiştir. Şaban Ağa Vakfı, vakfiyesinden de anlaşılacağı üzere yarı-ailevî vakıf statüsündedir. Yani vakfın idaresi vakfın kurucusuna, daha sonra da onun soyundan gelen ailesine aitti. Şaban Ağa vakfın mütevellilik görevinin yaşadığı sürece kendisinde, vefatından sonra ise kendi neslinden gelen erkek ve kadınlara ait olduğunu, kendi soyundan gelenlerin inkırazı durumunda akrabalarına, onların da inkırazı halinde Halep'te takva sahibi bir Hanefî müftüye ait olduğunu beyan etmiştir. Vakfiye defterindeki kayıtlarda merhum Şaban Ağa'dan sonra oğlu Ali'nin mütevellî tayin edildiğini biliyoruz. Daha sonra 1720 yılında yapılan mütevellî değişimi ile ilgili kayıta, merhum Şaban Ağa'nın oğlu Ali'den boş kalan mütevellilik görevine, vâkıfın evladından torunu Mahmut'un seçildiğini, görmekteyiz.⁸

Külliye Oluşturan Birimler

Halep muhassılı Şaban Ağa'nın yaptırdığı bilinen vakıf eserleri içinde yer alan külliye: mescid, musalla, dershâne, talebe-i ulûm için 29 adet hücre, bir matbah, bir büyük oda ve üç odalı bir taharethâne ve gasilhâne, külliye'nin ortasında 10'a 10 ebatında bir havuz, güzel bir bahçe ve mektephâne gibi birimlerden oluşmaktadır. Vakfedilen bu emlak, vakfiyede şöyle açıklanmaktadır: "Halep şehrinde, kendi hususi malı olup Canbolat-zâde Mehmed Bey'den satın aldığı, Ferafire Mahallesi'nde, bir tarafı umumî yol ile diğer tarafı Vezir-zâde Ali Bey menziline, bir tarafı Dimoscı Mustafa Ağa menzili ile Hâcî Şah Ali menziline sınır olan boş arsada, beş vakit namazı cemaat ile kılmak için yüksek kubbeli kargir, dışı parlak, sarı ve siyah taştan, işlemeli örülmüş duvarları olan bir mescidi ve mezkur mescide bitişik bir mermer direk üzerine çatılmış iki yüksek revaklı musallayı; ilim tahsili için yüksek kubbeli güzel görünümlü kargir bir dershâneyi; talebe-i ulûmu iskan için kargir ve kemer revaklarla doğudan batıya uzanan yirmi dokuz adet hücreleri, bir matbah, bir büyük oda ve üç odalı bir taharethâne ile gasilhâneyi ve külliye avlusunun ortasında mermer taş ile döşenmiş, suyu Halep kanalından gelen dikdörtgen şeklinde ve üç tarafı manzarası güzel bir bahçe ile çevrili, on'a on ebatında yapılmış havuzu; adı geçen arsanın dışında Müslümanların daha ziyade büyükleri için ancak küçüklerin de gittiği bir mekteb-hâneyi Allah yolunda vakf ettiğini belirtmektedir."⁹

Vakfın Gelir Kaynakları

Şaban Ağa, bu hayratın devamlılığını sağlamak, bakım ve onarım işlerini yaptırmak amacıyla kendine ait bazı mülkleri vakfetmiştir. Vakfiyede belirtildiğine göre; kendi

⁷ Bu dönemde Halep Valisi/Beylerbeyi eski Şam Valisi İbrahim Paşa (1672-1678) idi. C. Eroğlu-M. Babuçoğlu-M. Köçer, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep*, Global Strateji Enstitüsü Yayını TIKV, Ankara 2007, s. 94; E. Çakar, age., s. 77.

⁸ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 512, Sıra No, 488, s. 281-282.*

⁹ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 512, Sıra No, 488, s. 288-289.*

mülkü olan Halep kazası Cebel-i Sem'an¹⁰ nahiyesinde bulunan, bir tarafı Mezra-yı Delbin ve bir bostana, bir tarafı Nehr-i Kuveyk ile su kaynağına, diğer tarafı umumi bir yol ile dağa sınır olan Lübeybe mezrası yakınında Ebuşker-zâde Abdurrahman Ağa'dan satın aldığı üçtaşı müstemil bir kargir değirmeni; ve yine anılan nahiyede, Zeytan adlı karye yakınında, adı geçen nehir yanında Zenbur Değirmeni adı ile bilinen, her iki tarafı anılan köy arazisine ve nehre sınır olan Kefr Zebnin adlı mezra ile, bir tarafı umumi yola ve bir tarafı Cezire denilen yere sınır olan ve yarısını Payasi-zâde Ahmed Ağa'dan, diğer yarısını Naciye ve Münevver isimli hanımlarla Ahmed Çelebi namında kişilerden satın aldığı üçtaş değirmen ile bir ahuru, bir matbahı ve üç mahzeni olan kargir değirmeni; ve anılan nahiyede Kefr Zebnin mezrasında yer alan Kuveyk Nehri ile Ayn-i mübarek üzerinde olup bir tarafı Zeyte (Zeytan) Köyü arazisine ve bir tarafı farklı arazilere, bir tarafı su kanalı, diğer tarafı ise, su mahrecine sınır olan ve eski Halep Kalesi Dizdarı Mehmet Ağa'dan satın aldığı üç taşı müstemil olan değirmeni; ve Şeymer¹¹ (Şeyhler ?) Kazası'na tabi Kadsak (?) Kalesi¹² (veya Mudayyık Kalesi)¹³ yakınında ve Kuveyk Nehri üzerinde, bir tarafı sazlık, bir tarafı umumi yol ile diğer iki tarafı Vadi denilen yer ile sınırlı olan, Selkin Kasabası¹⁴ sakinlerinden Yusuf Paşa'dan satın aldığı iki taşı müstemil olan değirmeni ve Nâhiye-i İ'zâz'da, Doybuk adlı köy yakınında ve Doybuk adı ile maruf Kuveyk Nehri üzerinde, bir tarafı nehrin mahreci ile değirmen kapısına, bir tarafı Kerdüm arazisine ve bir tarafı Nehr-i Atika'ya sınır olan ve Ayşe adlı hanımdan satın aldığı üç taşı müstemil bir değirmeni vakf etmiştir.¹⁵ Bunlara ilave olarak medresenin güney doğu tarafında bir fırın ile Antakya Kapısı dışında yer alan bir hanın adı geçmektedir. Bu hana Hanu'l-Fâhûre denilmektedir.¹⁶ Ancak bu han ve fırın muhtemelen sonradan vakfedilmiş olmalıdır, çünkü vakfiyede zikredilmektedir.

Vakıf Görevlilerine Verilen Ücretler

Yukarıda zikredilen akarattan elde edilen gelirin; dörtte birinin, adı geçen binaların bakım ve tamirleri için sarf olunmasını; *mütevellilik* yapan akraba evlatlarına her sene iki yüz esedî kuruş vazife verilmesini; vakfın tevliyeti *müfettiş*lere intikal ettiğinde her sene yüz esedî kuruş verilmesini ve bu miktara yüz kuruş da ilave edilmesini; adı geçen mescitte beş vakit namaz kıldırın takva sahibi *imama* her ay üçer esedî kuruş vazife verilmesini; Halep dışından gelip medresede her sabah¹⁷ fen ilimlerinde ve kelim ilimlerinde talebelere ders veren alim, dindar, zühd ve takva sahibi bir *müderri*se her ay sekiz esedî kuruş vazife verilmesini; yine Halep dışından olup adı geçen hücrelerde

¹⁰ Cebel-i Sem'an, 1678 yılı arşiv kayıtlarına göre 94 meskûn köyü bulunan büyük bir nahiyedir. E. Çakar, *a.g.e.*, s. 66-67; 19. yüzyılda ise, 170 adet köye sahip büyük bir nahiyeye haline geldi. H. Bayraktar, *a.g.e.*, s. 21.

¹¹ Şeymer (?) Kazası, Halep tarihi ile ilgili 17. ve 19. yüzyıl çalışmalarında geçmiyor. Buna benzer bir isim belki "Şeyhler" adı nahiyeye olarak geçiyor.

¹² Kadsak (?) Kalesi adı da, Halep'le ilgili diğer çalışmalarda geçmemektedir. Vakfiyede bu kelimeleri okumak biraz sorunlu.

¹³ Kamil el-Bâli el-Halebî el-Gazzî, *Kitabu nehri'z-zeheb fi târîhi Haleb*, Tahkik: Dr. Şevki Şas-Üstad Mahmud Fahurî, c. I-II, Daru'l-kalem, Dımaşk 1991, c. II, s. 116'da 'Mudayyık Kalesi' geçiyor.

¹⁴ Bkz. E.Çakar, *age.*, Kitabın sonundaki 17. Yüzyılda Halep Eyaleti Haritası.

¹⁵ *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 512, Sıra No, 488, s. 288.*

¹⁶ Kamil el-Bâli *age.*, c. II, s. 116; Ayrıca Halep'te 19. yüzyılın sonlarına doğru (1894'te) 99 tane han olduğu bilinmektedir, vakıf malı olması nedeniyle bu vakfın adı geçmemektedir. (H. Bayraktar, *a.g.e.*, s. 141.)

¹⁷ *VGMA, Defter 512, s. 289.*

barınan otuz *talebe-i ulüma*, her sabah Kur'an'dan bir cüz tilavet etmek ve bunu Hz. Muhammed Mustafa (sav)'ın ruh-i pâkine ve müctehid imamların ruhlarına sonra da kendisinin, anne babasının ve bütün ölmüş Müslümanların ruhlarına hediye etmeleri karşılığında her bir *cüzhana* aylık birer buçuk esedî kuruş vazife verilmesini; Kur'an-ı Kerim hatim olunduktan sonra hatm-i şerif duasını okuyan *batimbana* her ay iki esedî kuruş vazife verilmesini; adı geçen mektepte her gün Müslüman çocuklarına Kur'an talimi yaptıracak müstakim, dindar, akıllı ve emanetkâr bir *muallime* her ay üç esedî kuruş vazife verilmesini; adı geçen hücrelerde kalıp her gün Kur'an'dan bir cüz okuyan cüzhanlara vazife taksimi yapan *noktaczya* her ay bir esedî kuruş vazife verilmesini; yine adı geçen neferattan beş vakit ezan okuyan *müezzine* her ay bir esedî kuruş vazife verilmesini; sabah akşam kapıları açıp kapayan *bevaba* her ay bir esedî kuruş; kandilleri yakan, aydınlatma görevi yapan *kaayyuma* her ay bir esedî kuruş; taharethaneyi temizleyip kandilini yakan *kaayyuma* her ay bir esedî kuruş; *fetevâiyye* hizmeti gören için her ay bir esedî kuruş; *bağçevan* için bir esedî kuruş; adı geçen evkafın tamir ve bakımı için üstad *mimara* her ay iki esedî kuruş vazife verilmesini şart koşmuştur.¹⁸

Adı geçen vakıflardan elde edilen gelirin dörtte birinden sadaka dağıtan, müstakim ve dindar bir kişi olması şartıyla *mutasaddık* için aylık iki esedî kuruş; adı geçen vakıfların irad ve masraflarını hesap edip zabt ve kaydetmekle görevli *katibe* her ay bir esedî kuruş; adı geçen vakfın rub' ve gallatını tutan *câbiye* bir esedî kuruş; mescid'in kandil yağdı masrafı için her sene sekiz esedî kuruş; her Ramazan ayında mescidi aydınlatmak için (Bahâ-i şem-i asel/Bal mumu bedeli) altı esedî kuruş; taharethane ve gasilhane temizliği malzemesi için üç esedî kuruş¹⁹; adı geçen mescidin kandil giderleri için her sene iki esedî kuruş; mescid ve derslane için hasır gideri dört esedî kuruş; taharethanede yaz ve kış, sabahtan akşama kandil yakılması; adı geçen vakıfların belirtilen şekilde tamir ve bakım masrafları yapıldıktan sonra rub'undan bir miktar artarsa emin bir yerde saklanması; müderris ve imamdan başka hücrelerde sakin olan cüzhanlardan biri evlenirse boş kalan göreve başka birinin getirilmesi ve cüzhanlık görevi genç, sade rûlara (yüzlere) tevcih olunmaması; cüzhanlardan biri, başka bir yere müsaferet ederse vazifesi başka birine tevcih edilmesi; anılan vazifelerden biri boşalırsa, adı geçen hücrelerde kalanlardan en kıdemli olana tevcih edilmesi; cüzhanlar Kur'an'ı hatmettikten sonra hemen dağılmayıp, hatim duası yapıldıktan sonra dağılmaları; adı geçen vakıflarda boş kalan vazifelerin yerlerine hemen yenilerinin atanması; adı geçen vakfın rub'u ve gallatının hayratı dağıtımında bir kusur meydana gelirse fakir Müslümanlara dağıtılmasını, şart ve beyan eylemiştir. Bu şartları yazdıktan sonra mütevellî Salih Efendi, vakıfta adı geçen bütün akarata, sınırları belli olan binaları, edavatı yazdıktan sonra vâkıftan teslim aldım diye ikrar etti. *Ramazan 1088/ Ekim-Kasım 1677*.²⁰

Şaban Ağa, bu iş için Fahrü'l-Küttâb ve muharririn Salih Efendi ibn-i Abdülğani Efendi'yi mütevellî nasb ve tayin etmişti. Ancak, vakıf tescil edildikten sonra Salih Efendi'yi tevliyettten azl etmiş ve kendisi hayatta olduğu sürece tevliyettin kendi üzerinde olacağını beyan etmiştir. Kendisinin vefatı halinde soyundan gelen erkek ve kadın evlatlarına, onların inkırazı halinde yakın akrabalarına, onların da son bulması

¹⁸ VGMA, Defter 512, s. 290; el-Gazzî, a.g.e., c. II, s. 117.

¹⁹ VGMA, Defter 512, s. 290.

²⁰ VGMA, Defter 512, s. 291; Bkz. EK 1.

halinde Halep'te takva sahibi Hanefî mezhebine mensup müftülere tevliyetin verilmesini şart koşturmuşur.²¹

Şaban Ağa Vakfına ait Binaların Özellikleri ve Günümüzdeki Durumu Şabaniye Camii

Cami, Halep Kalesi'nin kuzey batısındaki Ferâfire Mahallesi'nde yer alır. 1685 tarihinde inşası tamamlanmıştır.²² Şabaniye Camii'ne avlunun doğu köşesindeki bir kapıdan girilmektedir.²³ Avluya girerken “*Medrese-i Şa'bâniyye*” yazılı bir kitabe göze çarpar. Bu kitabenin altında küçük boyutlu beyaz mermer levha üzerine yazılmış ikinci bir kitabe vardır. Burada, “*Vizâretü'l-evkâf / Müdiriyyetü Evkâf-ı Haleb / Medresetü't-ta'limi's-ser'iyyi / eş-Şa'bâniyye*” ifadeleri yer almaktadır.²⁴ Şabaniye Camii'nin doğu batı doğrultusunda, dikdörtgen planlı avlunun ortasında cemekelele kapatılmış bir şadırvan vardır. Batı revağın kuzey-batı köşesi tuvalet olarak tahsis edilmiştir.²⁵

Yapıya giriş sağlayan taçkapı bitkisel ve geometrik taş süsleme bordürüyle çevrelenmiştir.²⁶ Taç kapının doğusunda bulunan üçüncü pencerenin üzerinde iki satır halinde “*Lekad temme inşâu bâzihî'l-bicâziyye an yedi'l-müteberri'i. Hâze'l-bayru el-Hâc Ahmed bin el-Hâc Muhammed Huseyin Tatarî bicri 1365*” kitabesi yer alır.²⁷ Şabaniye Camii'nde karşılaşılan, geometrik bezemelerle donatılmış ve benzerine Halep'teki yapılarda rastlanmayan çörtlenler, yalnızca Anadolu'da Kilis Tekke Camii ile Kilis Kadı Camii'nde rastlanır.²⁸

Şabaniye Camii, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı bir yapıya sahiptir ve son cemaat yeri bulunmamaktadır. Şabaniye Camii'nin kuzey duvarında, yapıya giriş kapısı yer alır. Bu giriş kapısı üzerinde ahşap bir kadınlar mahfili bulunmaktadır. Yapının doğu duvarında bir kapı ve bir pencere bulunur. Bu kapıdan diğer bir ibadet mekanına geçilmektedir. Bir mescid olarak düzenlenen bu mekan da kareye yakın dikdörtgen planlıdır ve çapraz tonozla örtülüdür. Bu mekanın güney duvar ekseninde de bir mihrabiye bulunur. Güney duvar sağırdır. Batı duvar ise aynı zamanda asıl harimin doğu duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir. Doğü duvarda ise, iki kapı, iki pencere göze çarpar. Bu kapılardan kuzeydoğuda olanı kuzey-güney doğrultusunda uzunlamasına dikdörtgen planlı bir şadırvan bölümüne açılır. Diğerisi ise, kareye yakın dikdörtgen planlı bir kapalı mekanın girişini sağlamaktadır.²⁹

Harimin batı duvarında iki pencere bulunur. Bu pencereler dikdörtgen biçimlidir ve aynı zamanda hemen bu duvara bitişik olarak inşa edilmiş olan türbe odasına bakar. Bu türbe odasında dört sanduka bulunur.³⁰ Bu mekanın girişi, kuzey duvarda bulunan,

²¹ VGMA, Defter No: 512, s. 288.

²² Medresenin 1085/1674 yılında inşa edildiği; Kabliyyenin doğusundaki Hicaziye'nin ise 1365/1945'de inşa edildiği yazılıdır. Necvâ Osman, *el-Hendesetü'l-İnşâiyye fî Mesâcid-i Haleb*, Uygulamalı Bilimler Tarihi Master Tezi, Halep Üniversitesi Yayını, Tarihsiz, s. 271.

²³ Kemal Hakan Tekin, *Halep'teki Osmanlı Dönemi Dinî Eserleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 2008, s. 217.

²⁴ Bkz. Resim 1 ve 2; K. H. Tekin, *a.g.t.*, s. 218.

²⁵ Bkz. Resim 3; K. H. Tekin, *a.g.t.*, s. 220.

²⁶ Bkz. Resim 4; K. H. Tekin, *a.g.t.*, s. 221.

²⁷ Bkz. Resim 5; K. H. Tekin, *a.g.t.*, s. 222.

²⁸ K. H. Tekin, *a.g.t.*, s. 225.

²⁹ Bkz. Resim 6; K. H. Tekin, *a.g.t.*, s. 227 Şabaniye Külliyesi'nin detaylı planı.

³⁰ Bkz. Resim 7; K. H. Tekin, *a.g.t.*, s. 234.

basık kemerli alçak bir kapı ile sağlanmaktadır. Şabaniye Camii, genel hali ile sade bir yapıdır fakat taçkapı ve yanındaki pencereler ile minber ve mihrab gibi elemanlarda yer alan taş ve ahşap süslemeler dikkat çeker.³¹

Şabaniye Medresesi

Medrese, kendi adıyla anılan Şabaniye Caddesi üzerinde yapılmış büyük ve mamur bir binadır. Yaklaşık elli zira genişliğinde bir alanda kurulmuştur. Medresenin avlusunda on zira boyunda dikdörtgen bir havuz yer alır. Kuzey, doğu ve batı tarafı güzel bir bahçe ile çevrilidir. Havuzun güney-doğusunda geniş bir kuyu vardır. O kuyuyu, merhum Takiyüddin Paşa, babası merhum müderris Abdurrahman Paşa'nın vasiyeti üzerine 1269 senesinde kazdırmış ve inşa ettirmiştir. Aynı zamanda onun yararına el-Abiy Çarşısı'nda bir dükkan vakfetmiştir. Avlunun batısında ve doğusunda, kuzeyden güneye uzanan iki revak vardır. Bu revakların dahilinde orada kalanlar için yirmi yedi hücre vardır. Külliye'nin kuzey yönünde tedris için geniş ve büyük kubbesi olan bir bina vardır. Bunun doğusunda büyük bir oda, batısında mutfak, batı yönünde iki oda, odaların batısında medresenin tuvaleti, avlunun güneyinde kabliyye yer almaktadır. Kabliyye'nin doğusunda geniş bir revak, batısında ise medfen (mezar yeri) bulunmaktadır. Külliye'nin mescidinde vakit namazları ve Cuma namazı kılınmaktadır.³²

18. ve 19. Yüzyıl Vakıf Görevlileri ile İlgili Kayıtlar

Haleb'in, Osmanlı idaresine girdikten sonra 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren imar faaliyetleri yönünden hızla geliştiğini ve Osmanlı idarecileri tarafından çeşitli vakıflar kurulduğunu belirtmiştik. Bu yüzyıla ait arşiv belgelerinde ve vakfiyelerde çeşitli vakıfların arazileri ve binaları ile ilgili kayıtlara rastlıyoruz. Örneğin 1678 tarihli arşiv kayıtlarında Haleb Eyaletine bağlı köylerdeki vakıflara ait kayıtlar mevcuttur.³³ Ancak bundan bir yıl önce 1677 yılında Şaban Ağa'nın vakfettiği arazilerin adları bu kayıtlarda geçmemektedir. Şaban Ağa Vakfı ile ilgili ilk bilgilere, vakıf senedinin de bulunduğu defterin 281'inci sayfasındaki kayıtlarda rastlıyoruz. Buna göre merhum Şaban Ağa'nın Haleb şehrinde kurduğu vakfın mütevellî değişimi ile ilgili ilk kayıt, 26 Şaban 1132 / 3 Temmuz 1720 tarihinde yapılmıştır.³⁴

17. yüzyılda kurulan Şaban Ağa Vakfı'nın sonraki asırlardaki mütevellîlerine baktığımızda, onun soyundan gelenlerin görevlendirildiğini görüyoruz. Örneğin, Merhum Şaban Ağa'dan sonra mütevellîlik görevine oğlu Ali'nin getirildiğini daha sonra ondan boş kalan bu göreve Rumeli Kazaskeri Mevlana Seyyid Abdullah Efendi'nin ilamı ile yıllık 200 Esedî kuruş ile vâkıfın evladından torunu Mahmut'un vazifelendirildiğini görüyoruz. Daha sonra da vâkıfın kardeşinin oğlu Seyyid Mehmed Arif, kardeşi ile müşterek olarak mütevellî olmuşlardır. Ancak bunun tarihi yazılmamıştır.

³¹ Bkz. Resim 8; K. H. Tekin, *agf.*, s. 225.

³² Kamil el-Bâlî, *age.*, c. II, s. 116; Hayreddin el-Esedî, *Ahyân Haleb ve Esvakuba*, Tahkik ve İlave, Abdülfettah Revvas Kalacı, Haleb 1996, s. 51-290-293; Muhammed Esad Talas, *el-Âsârü'l-İslamiyye't-Tarbiyye fi'l-Haleb*, Müdüriyyetü'l-âsarü'l-âmme, Dımaşk 1956, s. 147.

³³ E. Çakar, *age.*, 131-132.

³⁴ *VGMA, Defter 512*, s. 281.

Aynı kayıтта Şaban Ağa Mescidi'nin imam vekilliği görevine, Hacı Saide Vakfı mütevellisi olan Seyyid Said oğlu Seyyid Şeyh Ahmed Halife'nin; Dersiâmlık görevine, Halep Dersiâmlarından Cizyezâde Mehmed Efendi'nin; müderrislik makamına ise, Seyyid Mehmed Saîd Efendi'nin oğlunun tayin edildiğini görüyoruz. Tarih, 26 Şaban 1132 / 3 Temmuz 1720.

Bu tarihten sonra yapılan *mütevelli*, *imam*, *vekil-i imam*, *müderris*, *dersiâm* ve diğer görevlilerin tayinlerini şemada göstereceğiz.³⁵

EK: 1. 17. yüzyıl Şaban Ağa Vakfiyesinde Görevliler İçin Tahsis Edilen Ücretler Tablosu:

Görevli Adı:	Görevli sayısı:	Ücret: (Aylık, Esedi Kuruş)
Mütevelli	1 veya 2	200 kuruş (Senelik)
Müfettiş (Vekil-i mütevelli)	1	100 kuruş
İmam	1	3 kuruş (Aylık)
Müderris	1	8 kuruş
Talebe-i ulûm (cüzhan)	30	1.5 kuruş
Hatimhan	1	2 kuruş
Muallim	"	3 kuruş
Noktacı	"	1 kuruş
Müezzin	"	1 kuruş
Bevvab	"	1 kuruş
Kayyum	"	1 kuruş
Kayyum (Temizlikçi ve kandilindil yakan)	"	1 kuruş
Bağçevan	"	1 kuruş
Mimar	"	2 kuruş
Mutaaddık (Sadaka dağıtan)	"	2 kuruş
Kâtip	"	1 kuruş
Câbi	"	1 kuruş

³⁵ Bknz. EK: 2.

EK: 2. 18. ve 19. yüzyıllarda Şaban Ağa Vakfiyesinde Müteveli, İmam ve İmam Vekili, Dersiâm ve Müderrislerin Tayini.

Tevliyet Üzerindeki Kayıtlar		İmamet Üzerindeki Kayıtlar		Dersiâm Üzerindeki Kayıtlar	
Tarih	Müteveli Adı	Tarih	İmam	Tarih	Dersiâm
	Ali b. Şaban (Vakfın oğlu)	26 Şaban 1132	Seyyid Said oğlu Seyyid Şeyh Ahmed	26 Şaban 1132	Cizyezâde Mehmed Efendi
26 Şaban 1132 - 3 Temmuz 1720	Mahmut (vâkıfın torunu) Seyyid Mehmed Arif (vâkıfın oğlu, kardeşi ile müşterek)	3 Temmuz 1720	Halife (Hacı Saide Vakfı mütevellisi)	3 Temmuz 1720	
16 Cemaziyelahir 1142 6 Ocak 1730	Hüseyin Şakir Efendi (Vâkıfın biraderinin evladı)	18 Ramazan 1142 6 Nisan 1730	Şeyh Abdüllatif Efendi'nin oğlu Ahmed	9 Ramazan 1135 13 Haziran 1723	Mevlana Mahmud Efendi
12 Safer 1156- 7 Nisan 1743	Rabia Hanım (vâkıfın biraderinin evladından)	3 Rebiülevvel 1156 7 Mayıs 1743	Seyyid Mehmed Efendi	20 Recep 1139 13 Mart 1727	Halil Efendi
14 Muharrem 1190 5 Mart 1776	Mustafa Bey ibni Ahmed Bey (vâkıfın en büyük evladının evladı veled-i kebir)	14 Şevval 1168 24 Temmuz 1755	Seyyid Mustafa Efendi	28 Zilhicce 1139 16 Ağustos 1727	Mahmud Efendi
22 Zilkade 1193 1 Aralık 1779	Hatice Hanım (Vâkıfın en büyük evladının evladı kerimesi)	21 Şevval 1269 28 Temmuz 1853	Salihzâde Seyyid Şeyh Abdülgafur Efendi	4 Zilkade 1159 18 Kasım 1746	Tahazâde Seyyid Hafız Mustafa Efendi
16 Zilhicce 1249 26 Nisan 1834	Seyyid Ali ve Seyyid Mehmed Arif ibni Yakub (Vâkıfın evladından)	Recep 1287 Eylül Ekim 1870	İmmet Kaydı yapılmış isim yazılmamıştır. ³⁶	15 Rebiülahir 1170 7 Ocak 1757	Süleyman Efendi

³⁶ BOA, EV, nr. 21739, vr. 2b.

26 Muharrem 1253 2 Mayıs 1837	Seyyid Mehmed Arif (vâkıfın biraderinin evladından, müştereken) Berat verilmiştir.	2 Şaban 1293 23 Ağustos 1876	Şeyh Abdurrahman Efendi	25C.ahir1172 23 Şubat 1759	Şeyh Ahmed Efendi
17 Zilkade 1260 7 Mart 1844	Seyyid Mehmed Arif öldü.			18 C.evvel 1173 7 Ocak 1760	Süleyman Efendi
1844- 1861 Yılları arası kayıt yok.				16 Recep 1192 10 Ağustos 1778	Evlad-ı Vâkıftan Hüseyn Efendi
21 Şevval 1269 28 Temmuz 1853	Ferman-ı âli ile vakıf defterine kaydolundu. Halep'teki Sa'âde binti Mehmed bin İlyas Cami-i şerifi kayıtları nakledildi ve kaydedildi. ³⁷				
17 Zilkade 1277 26 Haziran 1861	Evlâd-ı vâkıfın kerimesinden Şerife Edibe Hanım, Şerife Fatıma Hanım ve Şerife Emine Hanım her biri üçte bir hisse almıştır.			18 Şevval 1192 9 Kasım 1778	Seyyid Mehmet Efendi
Recep 1287 Eylül Ekim 1870	İmamet Kaydı yapılmış isim yazılmamıştır. ³⁸			4 Zilkade 1194 1 Kasım 1780	Seyyid Mehmet Efendi'nin oğlu
				5Safer 1198 30 Aralık 1783	Abdülğani Efendi

³⁷ VGMA, Defter 512, s. 282.

³⁸ BOA, EV, nr. 21739, vr. 2b.

				4 R.ahir 1257 26 Mayıs 1841	Berat verildi.
				8 Muharrem 1257 18 Ağustos 1858	Seyyid Şeyh Ahmed Efendi'nin büyük oğlu ve Mehmed Hikmet Efendi'nin küçük oğlunun oğulları müştereken
Müderris Üzerindeki Kayıtlar					
Müderris Üzerindeki Kayıtlar		Vekil-i müteveli Üzerindeki Kayıtlar			
Tarih	Müderris	Tarih	Müteveli vekili		
26 Şaban 1132 / 3 Temmuz 1720	Seyyid Mehmed Saîd Efendi'nin oğlu	29 Zilkade 1175 21 Haziran 1762	Berat verildi.		
27 Zilkade 1139 30 Aralık 1727	Halil Efendi ibni Yakub	1 R.ahir 1183 4 Ağustos 1769	Divân-ı humayun ilmuhaberi ile silindi.		
9 Zilkade 1186 1 Şubat 1773	Hacı Seyyid Abdullah	8 R.evvel 1190 27 Mayıs 1776	Süleyman Efendi		
9 Rebiül evvel 1206 6 Kasım 1791	Seyyid Mustafa Efendi	22 C.evvel 11190 9 Temmuz 1776	Müteveli Mustafa Bey'in Arzuhali ile Ferman verildi		

12 Recep 1230 20 Haziran 1815	Berat verildi.	28 Ramazan 1190 10 Kasım 1776	Ferman silindi. Süleyman Efendi vakıf işlerini sürdüdü.		
3 Zilhicce 1271 17 Ağustos 1855	Şeyh Abdülğafur Efendi	5 Zilkade 1190 5 Ocak 1777	Vakf mütevelli tarafından işlerin görülmesi için. Evâmir-i şerif verildi		
5 Şevval 1277 16 Nisan 1861	Abdullah Efendi ibni Seyyid Mehmed	22 R.evvel 1191 30 Nisan 1777 24 C.evvel 1227 5 Haziran 1812	Ferman ile Emir-i şerif verildi Abdurrahman Efendi		

EK: 3. Halep'teki Şabaniyye Camii ve Medresesi Mahsulatı ve Giderleridir. Kaymakam Şeyh Talib Efendi zamanında, **1271 yılı Muharrem'in (Eylül-Ekim 1854) başlangıcından Zilhiccenin sonuna (Ağustos-Eylül 1855) kadar.**³⁹

GELİRLER		Kuruş
Kaymakamın Zimmetinde olup önceki yıldan kalan fazlalık		637
Değirmen Kiraları		15.600
Han'ın Kirası		240
Ev, Kahve ve Dükkanların Kiraları		2.517
TOLAM		18.994
GİDERLER		Kuruş
Mütevelli		2.185
Müderris-i evvel		1.440
Müderris-i sani		720
İmam		900
Hatip		300

³⁹ BOA, EV, nr. 15521, vr. 164a.

Cabi		1.200
Cüzhan		1.800
Duâhan		216
Hademe		720
Bevvab		216
Noktacı		216
Rah-ı âb		236
Mukata'ay-ı zemin		60
Medrese Bağçevanı		216
Medrese ve Kaysariye Tamir Masrafı		4.270
Musakkafat (Çatıların) Tamiri		2.102
Müfettiş imza Harcı		70
Muharrir-i aklâm (Katip)		280
TOPLAM		17.147
	GELİR	18.994
	GİDER	17.147
	FAZLALIK (Kaymakam zimmetinde)	1.847

EK : 4. Halep'teki Şabaniyye Camii ve Medresesi Mahsulatı ve Giderleridir. Kaymakam Şeyh Talib Efendi zamanında, **1272 yılı Muharrem** başlangıcından (**Eylül-Ekim 1855**) Zilhiccenin sonuna (**Ağustos 1856**)'ya kadar. ⁴⁰

GELİRLER	Kuruş
Kaymakamın Zimmetinde olup önceki yıldan kalan fazlalık	1.847
Değirmen Kiraları	15.600
Ferafere Mahallaesindeki Ev Kiraları ¼ Hisse	120
Vakfın Dükkan Gelirleri 8 adet	3.120
Mukata'a-yı zemin	87
TOPLAM	20.774.
GİDERLER	Kuruş

⁴⁰ BOA, EV, nr. 15521, vr. 121a.

Cüzhan ve Noktacı	1.980
Müderris-i evvel	1.440
Müderris-i sani	720
İmam	900
Hatib	300
Cabi	1.200
.....?	2.100
Duâhan	216
Hademe	720
Bevvab-ı medrese	216
Rah-ı âb	236
Mukata'ay-ı zemin	60
Bağçevan	216
Tamirat-ı musakkafat	2.500
Müfettiş imza harcı	70
Kalem muharriri maaşı	280
TOPLAM	13.094
GELİR	20.774
GİDER	13.094
KALAN (Kaymakamın zimmetinde)	7.680

EK: 5. Halep'teki Şabaniyye Medresesi ve Camii vakıflarından edinilen mahsulat ve ihracat dökümü. Kaymakam Şeyh Ali Efendi zamanında **1273 (Eylül 1856) ve 1275 senesi (Temmuz 1859)** yılsonuna kadar hesabı. ⁴¹

GELİRLER	Kuruş
Önceki Hesaplardan mütevelinin zimmetinde kalan	7.680

⁴¹ BOA, EV,nr. 15521, vr. 202 b.

Değirmen gelirleri 4 adet		15.600
Dükkan, ev ve zemin mukataaları 11 adet		2.967
Hamir Hamı gelirleri 1adet		360
GİDERLER		Kuruş
Mütevelli	senelik	2.100
Câbi	“	1.200
İmam	“	900
Müderris-i evvel	“	1.440
Müderris-i sâni	“	720
Muiynân ?	“	1.980
Duâhan	“	216
Hademe	“	720
Bevvâb-ı medrese	“	216
Hatip	“	300
Mukata'a-yı zemin	“	60
Râh-ı âb	“	236
Bağçevân	“	216
Tamir-i medrese	“	2.500
Harc ve Müftü Efendi maaşı	“	70
Muharrir maaşı	“	280

TOPLAM	“	13.154
	GELİR	26.607
	GİDER	13.453

EK: 6. Halep'teki Şabaniye Medresesi ve Camii vakıflarından edinilen mahsulat ve ihracat dökümü. Kaymakam Şeyh Mustafa Efendi zamanında **1279 senesi Muharreminden Zilhiccenin (Haziran Temmuz 1862'den/Mayıs Haziran 1863)** sonuna kadar...⁴²

GELİRLER		Kuruş
Değirmen kiralari		26.800
Musakkafat (Üstü örtülü mekanlar) ve dükkanların gelirleri		5.914,5
TOPLAM		32.714,5
GİDERLER		Kuruş
Görevlilerin giderleri		13.018,5
Tamirat masrafları		9.020
Eski muhasebe kayıtlarındaki borçların ödenmesi		2.370 10 pare
Hasır bedeli		2.780
Müfettişlerin İmza bedeli		70
Katiplerin maaşı		280
TOPLAM		27.538. 30 pare
GELİR		32.714
GİDER		27.538. 30 pare
KALAN(Kaymakam zimmetindeki vakıf fazlası)		5.175. 30 pare
KALAN		13.154

EK: 7. Halep dahilinde bulunan evkaf-ı şerifenin 1284 senesi Muharrem'in (**Haziran-Temmuz 1868**) başlangıcından aynı yılın Zilhicce sonuna (**Ağustos-Eylül 1868**) kadar olan hasılatı.⁴³

Şabaniyye Camii ve Medresesi Vakfı	Kuruş
GELİRLER	34.182
GİDERLER	25.491 pare
KALAN	8.690 pare

Değerlendirme ve Sonuç

17. yüzyılın sonlarına doğru (Ramazan 1088) Ekim-Kasım 1677 yılında Bir Osmanlı muhassıl-ı emvâli tarafından yaptırılan Şaban Ağa Vakfı, Halep'in en zengin semtlerinden biri olan Ferafire'de kuruldu. Vakfiyede adı geçen külliye; cami, medrese ve mektep gibi birimlerden oluşuyordu ve külliyenin bazı birimleri (cami ile medrese) günümüzde de faal durumdadır.

Vakfın yönetimi, yani mütevellilik görevi, yaşadığı sürece vâkıfın kendisine ait, vefatından sonra ise kendi neslinden gelecek erkek ve kadınlara ait olduğu belirtilmiştir. Vâkıfın soyundan gelenlerin inkırazı durumunda tevliyetin akrabalarına, onların da inkırazı durumunda, Halep'te takva sahibi bir Hanefî müftiye ait olduğu beyan edilmiştir. Bu nedenle Şaban Ağa Vakfı, yarı-ailevî vakıf statüsündedir. Kayıtlardan takip edebildiğimiz kadarıyla, 1720 yılından 1861 yılına kadar vâkıfın soyundan gelenlerin mütevellî olarak görev yaptığını biliyoruz. Bununla birlikte zaman zaman mütevellî vekillerinin de vakfın işlerini yönettiği kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Yine vakfiyeden anlaşıldığına göre Şaban Ağa, üç tanesi Cebel-i Sem'an nahiyesinde, biri İzzaz nahiyesinde, bir diğeri de Mudayyık (Kadsak) Kalesi yakınında, beş adet değirmenin gelirini vakfetmiştir. Bunlarla birlikte bir han ile bir fırının geliri de bu binaların tamir ve bakımı için sonradan ilave edilmiştir. Külliyenin avlusunda bulunan su kuyusu merhum Takiyüddin Paşa tarafından babası merhum müderris Abdurrahman Paşa'nın vasiyeti üzerine 1269/1852-1853 senesinde kazdırılmış ve inşa ettirilmiştir. Aynı zamanda Takiyüddin Paşa, el-Abiy Çarşısı'nda bir dükkan

vakfetmiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru vakfa gelir sağlama amacıyla, toplam 11 adet ev, han, kahve, dükkan ve arazi gelirlerinin ilave edildiğini görüyoruz.

19. yüzyıla ait kayıtlarda, vakfın gelirlerinin yeni ilavelerle oldukça artmış olduğu anlaşılıyor. Örneğin, 1855 yılında değirmen gelirleri yanı sıra Hamir Hanı'nın kirası ile ev, kahve ve dükkanların kira gelirleri toplamı 18.994. kuruş iken, Ağustos-Eylül 1868'deki gelirler 34.182 kuruş/pareye balığ olmuştur. Bu durumda vakfa çok miktarda gelir getiren mal bağışlandığı düşünülmektedir. Yine 1862-1863 yılları arasındaki kayıtlardan, vakfın gelirlerine, musakkafat (üstü örtülü mekanlar) ve dükkan gelirleri gibi ilaveler yapıldığı anlaşılmaktadır.

Vakıf defterindeki *tevlîyet* üzerindeki kayıtlara baktığımızda, Şaban Ağa'dan sonra oğlu Ali'nin daha sonra torunu Mahmud'un müteveli olduğunu görüyoruz. Bu göreve 1844 yılına kadar vâkıfın veya biraderlerinin soyundan gelenlerin atandığı bilinmektedir. 1844-1861 yılları arasında kayıt bulunmamaktadır. Ancak bu görevde zaman zaman *vekil-i müteveli* denilen vekiller vazife yapmışlardır. (Bakınız. **EK: 2**) Örneğin: 1762 yılında vekil-i müteveliye berat verildiği, 1769 yılında Süleyman Efendi adına birinin vekil-i müteveli olduğu, 1776 yılında Müteveli Mustafa Bey'in arzuhali ile ferman verildiği ve önceki Süleyman Efendi'nin vakıf işlerini devam ettirdiği anlaşılıyor. 1717 yılında vakıf işlerinin yürütülmesi için emr-i şerif (padişah fermanı) verildiği ve 1812 yılında Abdurrahman Efendi adına birinin vekil-i müteveli olduğu anlaşılıyor.

İmamet üzerindeki kayıtların 1720-1755 yılları arasında tam yapıldığını ancak, 1755'ten 1853'e kadar olan yaklaşık yüz yıllık dönemin kayıtlara girmediğini görüyoruz. Aslında İmamet üzerindeki kayıtlar 1876'ya kadar tutulmuştur. Şabaniye Camii günümüzde de faaliyetini devam ettirdiğine göre vakfiyedeki esaslara uyulduğunu düşünmekteyiz.

Dersîâm üzerindeki kayıtların belli aralıklarla, düzenli bir şekilde ve 1720 yılından 1858 yılına kadar yazıldığı anlaşılıyor. Yalnızca 1783-1841 yılları arasında altmış yıla yakın bir aralık var olduğu görülmektedir.

Müderris üzerindeki kayıtlar ise, 1720 yılından 1861 yılına kadar devam etmektedir. Ancak, 1727-1773 ile 1776-1853 yılları arasında uzun boşluklar vardır. Görevliler ile ilgili bu kayıtlar elimizdeki vakıf defterine işlenen bilgilerdir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kurumsal değişiklikler yüzünden kayıtların Evkaf Bakanlığı, Halep Evkaf Müdürlüğü arşiv belgelerinde olması muhtemeldir.

Halep'te bulunan ve günümüze gelen Şaban Ağa Vakfı ve Külliyesi İslam medeniyetinin ve Osmanlı mirasının güzel bir örneğidir. Bir cihan devleti olan Osmanlı ve onun idarecileri, sahip oldukları her coğrafyada bölge insanlarının hayrına kalıcı eserler inşa etmişlerdir. Bu tarihi eserler, Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu'da, Balkanlar'da, Kuzey Afrika'da ve Anadolu'da hakim olduğu topraklarda huzuru ve emniyeti nasıl sağladığının göstergesi ve belgesidir.

KAYNAKÇA:**Arşiv Belgeleri:**

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 512, Sıra No, 488.

BOA, EV, nr. 15521, vr. 164 a-121 a-202 b.

BOA, EV, nr. 21739, vr. 2b.

BOA, EV,17867, vr. 29 b.

BOA, EV, 20821, vr. 1b.

Kitap, Makale ve Tezler

Andre Raymond, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, Çeviren Ali Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.

C. Eroğlu-M. Babuçoğlu-M. Köçer, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep*, Global Strateji Enstitüsü Yayını TIKV, Ankara 2007.

Edhem Eldem-Daniel Goffman-Bruce Masters, *Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul*, Çeviri: Sermet Yalçın, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

Enver Çakar, *17. Yüzyılda Halep Eyaleti ve Türkmenler*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları:13, Elazığ 2006.

Hayreddin el-Esedî, *Ahyâu Haleb ve Esvakuba*, Tahkik ve İlave, Abdülfettah Revvas Kalacı, Halep 1996.

Hilmi Bayraktar, *XIX. Yüzyılda Halep Eyaleti'nin İktisadi Vaziyeti*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yayını, Elazığ 2004.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi- İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, TTK., 4. Baskı, c. II, Ankara 1983.

J. Sauvaget, "Halep" mad., *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, c. V/1.

Kamil el-Bâlî el-Halebî el-Gazzî, *Kitabu nebrî'z-zeheb fî târîhi Haleb*, Tahkik: Dr. Şevki Şas-Üstad Mahmud Fahurî, c. I-II, Daru'l-kalem, Dımaşk 1991.

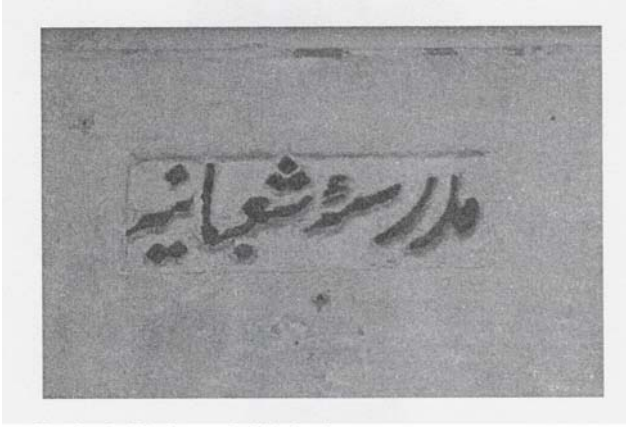
Kemal Hakan Tekin, *Halepte'ki Osmanlı Dönemi Dinî Eserleri*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 2008.

Meryem Kaçan Erdoğan, "XVI. Yüzyılda Halep'te Bir Osmanlı Vakfı: Behram Paşa Külliyesi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, KOCAV*, sayı 22, s. 1-26, İstanbul 2010.

Muhammed Esad Talas, *el-Âsâru'l-İslamiyye't-Tarihîye fi'l-Haleb*, Müdüriyyetü'l-âsari'l-âmme, Dımaşk 1956.

Necvâ Osman, *el-Hendesetü'l-İnşâiyye fî Mesâcid-i Haleb*, Uygulamalı Bilimler Tarihi Master Tezi, Halep Üniversitesi, Tarihsiz.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 512, Sıra No, 488.

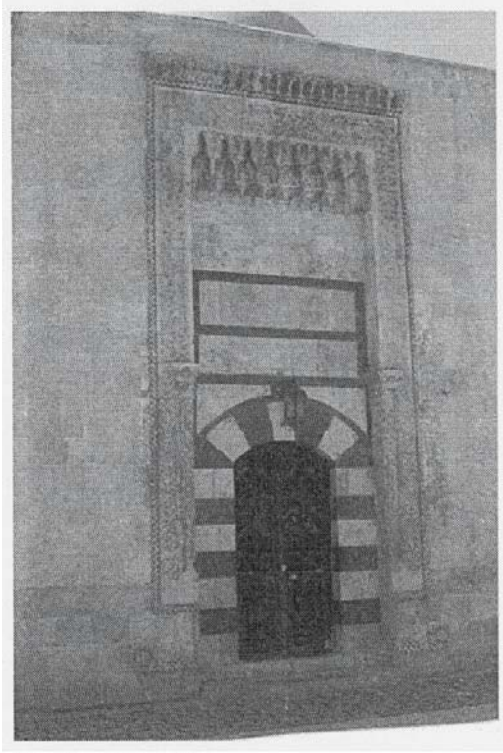
Resim 1: Medresenin Kitabesi

Resim 2: Medresenin Kitabesi

Resim 3: Şadırvan

Resim 4: Taç Kapı

Resim 5: Hicaziyenin Kitabesi

